

Dünýädäki köpdürlilik demokratiýanyň dürli formalarynyň bolmalydygyny görkezýär

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 января, 2025

Dünýädäki köpdürlilik demokratiýanyň dürli formalarynyň bolmalydygyny görkezýär DÜNYÄDÄKI KÖPDÜRLILIK DEMOKRATIÝANYŇ DÜRLI FORMALARYNYŇ BOLMALYDYGYNY GÖRKEZÝÄR

Parahatçylykly dünýä dürli-dürli medeniýetleri öz içine almalydyr we şol bir ýagdaýda durnukly düzgünde dürli sistemalary düzümine girizmelidir

Arada dürli ýurlarda ýaşaýan tanyş-bilişlerim bilen demokratiýa barada pikir alyşdyk.

Tanyşlar dürli syýasy režimlerden we medeni gatlaklardan gelip çykandygy hem-de demokratiýa babatda garaýyşlaryndaky meňzeşliklerden we tapawutlylyklardan ötri örän gyzykly we çekeleşikli gürrüň boldy.

Saud Arabystanly bir tanşym Gurhanyň musulmanlary dürli

meseleleri çözmek üçin bir-birllerine sala salmaga çagyryandygyny aýtdy.

Arap dilinde «şura» sözi sala salmak, geňesmek, maslahatlaşmak manysyny berýär. Saud Arabystanynyň Şura geňeşi hökümetiň ähli taraplarynyň pikirlerini diňleýän, döwletiň ösüşi we adamlaryň meseleleri boýunça ikitaraplaýyn pikir alşylyýan edaradyr. Biziň çekişmämiz maňa düýpli täsir etdi we öz edýän pikirlerimi orta atmaga iterdi.

Demokraýa näme? Ol üýtgeşsiz modelmi?

Baý-garyplyga ýa-da ýokary-pes intellektual derejä garamazdan demokratiýa adamzadyň umumy gymmatlygydyr we dünýäniň çar künjünde ýaşayan adamlar üçin birleşdiriji idealdyr. Emma bu gymmatlyga we ideala nädip ýetmelidigi ýurtlaryň hut öz ygtyýarlygyna, öz ynsabyna goýulmalydyr. Çünki her ýurduň öz hakyky ýagdaýy bilen baglanyşykly özüne mahsus ýörelgesi we öz ýoluny saýlap-seçip almaga haky bar. Hytaýda şeýle gadymy atalar sözi bar: «Huaýnanda ýetişen pyrtykal, Huaýbeýde ýetişenem. Ýapraklaram birmeňzeş, emma tagamy başga».

Ýurtlaryň taryhy, döwletiň şertleri, sosial şertler nähili bolanda-da, ýeke-räk demokratik modeliň ornaşdyryljak bolmagy tebigatyna mahsuslykda eýýäm demokratiýa bolup bilmez. Munuň özi gutulgysyz ýagdaýda ylalaşyp bolmajak şertleriň döremegine alyp barýar.

Diňe saýlawlarda ses bermek hukugyna seredip, şol ýurduň demokratiýasyna dogry baha berip bolmaýar. Eger halkdan edilýän talap diňe saýlawlarda ses berip, soňundanam hiç zada goşulman gezmek bolsa, bular ýaly demokratiýa eýýäm diňe formallykdan ybaratdyr. Eger bir ýurtda demokratiýa ýok bolsa, halk barybir iň soňky sözünü aýdyp dynýar.

Demokratiýanyň derejesi adamlaryň «ýeterlik gatnaşyk duýgusynyň, minnetdarlygynyň we girdeji duýgusynyň» barlygy-ýoklugy bilen baglanyşyklydyr. Belli nir ýurduň modeline we ölçeglerine seredip, bütindünýä demokratiýasynyň derejesi hakda gürlemek ýalňyş bolar.

Hytaý halkynyň demokratiýasy praktikada dolulygy bilen demokratiýanyň bir görnüşidir. Munuň bilen birlikde halkyň demokratik saýlawlar, demokratik karara gelme, demokratik

dolandyryş we kanunlara laýyklykda demokratik gözegçilik ýaly hak-hukuklardan peýdalanmaklaryny göz önüne tutýaryn.

Bu ýerde demokratiýa halkyň syýasy durmuşynyň hemme ugurynda hemmetaraplaýyn ýurduň hojaýynydygy hakykatynda wekilçilik edilýär.

Adamlar ýurduň ösüşinden jemgyýetçilik dolandyryşyna çenli her bir ugra doly goşulyp-gatnaşyp bilýär.

Hytaýyň gülläp ösmeginiň şular ýaly ýyldyrym çaltlygynda bolup geçmeginiň düýp syry adamlaryň sosial ösüşe bolan joşgunly goşandynda ýatyr.

Şeýlelikde Hytaý adamlaryň durmuşynda göze ilerlik gowulandyrmalary amala aşyrmagyň ýany bilen dünýäniň iň uly ikinji ykdysady güýjüne öwrüldi, orta derejeli köpöwüşginli jemgyýet kemala getirdi we çakdanaşa garyplyk problemasyny çözdü.

Hytaý hökümeti şular ýaly adamy öňe tutýan tebigaty mahsus epidemiýa garşy göreşde hemişe adamlaryň howpsuzlygyny we jan saglygyny üns merkezinde saklady we tutuş jemgyýeti ýokanç epidemiýany ýeňmek üçin bileleşip işlemäge höweslendirdi. Munuň bilen birlikde halkara gatnaşyklaryňam demokratiýalaşmagy gerek. Globallaşmagyň çuňlaşmagynyn dowam etdirilmegi bilen bir hatarda «glonal oba» düşünjesi barha açyk ýagdaýa öwrüldi.

Hytaýyň döwlet ýolbaşçysy Si Szinpin halkara jemgyýetiň ösüş ugruna parallelde «adamzadyň umumy gelejegi jemgyýetçiligini» kemala getirmegi teklip etdi.

«Global obanyň» ýaşaýjylary ýurtlarynyň obýomy nähili bolanda-da, demokratiýadan peýdalanmaly.

Hemmeleriň «global obanyň» demokratik sistemanyň formulýasiýasyna we gepleşiklere gatnaşmaga haky bardyr.

BMG-nyň şertnamasy halkara gatnaşyklarda umumy ýörelgä eýermelidir. Şol sanda halkara hukuk kadalary režimiň esasy gollanmasy bolmalydyr.

Giň gerimli sala salyşlyk, umumy gatnaşyk we ikitaraplaýyn bähbit düşüňjelerine eýerilmeli. Hakyky manydaky köptaraplylyk oňlanmaly, howpsuzlyk we ösüş üçin bilelikde hereket etmeli.

Şu günüň dünýäsinde ýurtlar dürli jemgyýetçilik sistemalaryna,

dürli ideologiyalara, dürli medeniýetlere, dürli ösen derejelere eýedir. Emma bu sistemalar demokratiýany «hususlaşdyrmak», «emeli» bölünişikler, «ownuk halkalary» emele getirmek we topar syýasaty üçin bahana hökmünde ulanylmaly däldir.

Parahatçylykly dünýä dürli-dürli medeniýetleri öz içine almalydyr we şol bir ýagdaýda durnukly düzgünde dürli sistemalary düzümine girizmelidir.

Ýurtlar diňe ikitaraplaýyn sylag-hormata, iki tarapa-da bähbitli halkara gatnaşyklara, hyzmatdaşlygyň we koordinasiýanyň güýçlendirilmegine gönükdirmek arkaly adamzadyň geljegi üçin parahatçylykly, sagdyn, köpöwüşginli öňe gidişligi ösdürip bilerler.

Çen WEÝKIN,

Hytaýyň Saud Arabystany patyşalygyndaky adatdan daşary we doly ygtyýarly ilçisi.

«Şarku'l Avsat» gazetini, 04.12.2021 ý. Publisistika